Emigrantui skubiai reikalinga poezija

Dalia STAPONKUTĖ

Emigrantų istorijos tai neužrašytos knygos. Emigracijos procesas toks amžinas ir visuotinis, kad jis primena margą, kupiną tragiškos dramos, tačiau per amžius aukso raidėmis žėrinčią istoriją nelyg senojo Konstantinopolio raštai. Sakoma, kad kiekvienas žmogus pasaulyje turi po miestą, po savo „polį“, o ieškant pasaulinės emigracijos simbolio, labai tiktų Konstantinopolis – triumfinė Bizantijos sostinė – vienos „šventiškiausių“ kada nors egzistavusių imperijų centras, kur telkėsi, knibždėjo, gyvavo, klestėjo, sudegė ir žiauriausiai žuvo neužrašytos viso pasaulio emigrantų ir pabėgėlių istorijos. Ne veltui šiandien Orhanas Pamukas sako, kad kiekvienas Stambulo kampelis – tai atskiras romanas, kurį rašytojas atsidėjęs kuria kaip vieną nesibaigiančią knygą, tarp eilučių įamžindamas megapolio šaknis ir jų išsikerojimą… Vieno įdomiausių vokiečių rašytojo Winfriedo Georgo Sebaldo romane „Die Ausgewanderten“, kurį lietuviai išsivertė kaip „Išeiviai“, anglai ir rusai – kaip „Emigrantai“ (*The Emigrants*, *Эмигранты*), o graikai – kaip „Išrautieji“ (*Οι Ξεριζωμένοι*), emigracija suvokiama kaip egzistencinė drama, netelpanti nei į istorinį laiką, nei į ideologijas, nei į politines programas, nei į kitokius jai nuolat siūlomus rėmus. Vertėja Rūta Jonynaitė šį romaną apibūdino žodžiais, kurie įstabiai tiktų apibrėžti emigranto sąvokai plačiąją prasme: „Emigracija – tai ne tik gyvenamosios vietos pakeitimas, atsiskyrimas, žmogiški praradimai, bet ir patirtis, neišvengiamai paliekanti žymę kiekvieno veikėjo sieloje. Herojai stengiasi gyventi dabartimi, tačiau raktas į jų tapatybę vis dėlto slypi praeityje“. Sebalto knygos pavadinimas per vertimą iškeliavo į įvairias kalbas nešinas skirtingais prasminiais atspalviais, ir tai atskleidžia kiekvienos iš kultūrų santykį su joje vykstančiais emigracijos procesais…

Kam ši literatūrinė įžanga, metaforos ir palyginimai, kai kalbi apie emigrantą čia ir dabar? Svarstant apie tokį globalų reiškinį kaip emigracija ir siekiant suteikti sąvokai „emigrantas“ kuo platesnę ir labiau pakylėtą nuo „nedarbo nuosėdų“ prasmę, nereikia vengti nei poezijos, nei filosofijos. Sąvoka „emigrantas“, turint omenyje populiarias lietuviškas klišes, jau neteko romantiškos prasmės ir

nuvertėjo kaip sena gludė, į kurią daug metų dildome nagus, nors jie vis dar aštrūs. Iš vienos pusės, esama sąvokos „išeiviai“, ir išeivius tapatiname su šviesiąja emigracijos puse, nes jie išvyko ne savo noru ir būdami svetur „kovojo už Lietuvos laisvę“. Iš kitos, vartojame sąvoką „emigrantai“, ir emigrantus suvokiame kaip važinėjančius po įvairias šalis šiuolaikinės globalizacijos keliautojus, kurie „kovoja tik už save“. Pastaruosius, nenorėdami užstoti išeivių šviesos, nevalingai stumtelime į prasminį šešėlį ir dviejų emigracijos srautų nesuliejame į viena. Nesuliejame nei politiškai, nei egzistenciškai. Gal todėl retai kada mūsų šalyje ir netgi dalyje išeivijos žodis „emigrantas“ (t. y. lietuvių emigrantas) tariamas su pagarba. Veikiau palydimas įvairiausiais, švelnesniais ar grubesniais epitetais: „išdavikas“, „barakuda“, „tarybukas“, „išvaręs“, „runkelis“ ir kitais. Kaip ten bebūtų, migrantai bene lengviausiai, palyginus su kitomis socialinėmis grupėmis, pasiduoda rūšiavimui, užvardinimui ir sluoksniavimui, nes fiziškai jų šalia nėra. Jie gi neatsikirs, nepakenks, nekeršys ir gal nieko apie save nė neišgirs. Vadink juos kaip tik nori. Emigrantas – tarsi vaiduoklis: yra / nėra. Jis (ji) ir jo (jos) gyvenimas gali būti įsivaizduotas, sukurtas, sukonstruotas. Beje, kaip ir išeivio. Šiuo požiūriu išeiviai ir emigrantai nesiskiria, nes tiek apie vienus, tiek apie kitus jų istorinėje tėvynėje galima kurti įvairiausius pasakojimus, o ir jie patys gali kurti apie save istorijas, sunkias ir tragiškas arba nekaltas ir lengvas tarsi elegantiški pašto karveliai, skriejantys namo. Plačiąja buvimo pasaulyje prasme išeiviai ir emigrantai yra tas pats egzistencinis „Dantės pragaras“, be to, niekas geriau už Dantę nėra aprašęs kelionės iš namų kaip kelionės po pragarą. Tačiau netgi pragarą galima paversti poetišku, ir „supoetintas“ jis įsilieja į pasaulietinę bendražmogiško likimo „mantrą“.

Jei būtume, pavyzdžiui, viena iš gausiausiai ir seniausiai migruojančių tautų istorijoje kaip graikai, žydai ar armėnai, tai imtume ir sustotume prie egzistencinės emigracijos sąvokos ir į kiekvieną savo emigrantą žvelgtume su empatija, atlaidumu ir gailesčiu. Tačiau mūsų polinkis savo emigraciją „supolitinti“, o ne „supoetinti“ parodo, kad esame dar labai „jauni“ globalios emigracijos kontekste. Esame tik pirmoje Konstatinopolio, Dantės, Sebalto prasminėje pakopoje ir savo emigraciją labiau siejame su praktiniu-politiniu jos vaidmeniu ar turiniu, su rūpesčiais dėl pamatinio ekonominio išlikimo ir su valstybės gynimo tikslais. Tai yra, dar neišsėmėme viso egzistencinio emigracijos gylio, kuris gimdo kūrybą, ir dėl šių objektyvių aplinkybių dar ilgokai reikės laukti kultūrinio-filosofinio grįžtamojo ryšio iš emigrantų pusės ir pasirengimo tam ryšiui jų istorinėje tėvynėje. Laukti savo Dantės. Idėjinis ryšys tarp emigrantų ir jų

išvykimo šalies dar tik mezgasi ir kiekvienai emigracijos kartai reikia kurti tą ryšį iš naujo, jei jis nėra perduodamas kaip dovana. Iš pradžių jis būna kupinas tylios nuostabos iš abiejų pusių, o ilgainiui gimsta ir geranoriškas bendradarbiavimas, kaip tai visomis spalvomis išryškėja šiandien Pasaulio Lietuvių Bendruomenės ar programos „Globali Lietuva“ veikloje. Nors šie du „judėjimai“ labai skirtingi – vienas istoriškai subrendęs ir kultūrinis, o kitas neseniai sukurtas ir politinis – jie išvien deda pirmąjį žingsnį link tokio idėjinio ryšio, kovodami už pilietybės išsaugojimo galimybę visiems lietuviams. „Visiems“, kaip sako Valdas Adamkus. Tik tada, kai adamkiškasis „visiems“ taps tikrove, ryšys sustiprės.

Gal dėl to, kad šis egzistencinis ir idėjinis ryšys dėl istorinių aplinkybių dar neįgavo savo kūno, mūsų emigrantas neigia ir pačią sąvoką „emigrantas“ ir bet kokį savo „Dantės pragarą“. Niekas iš lietuvių šiandien nenori vadintis emigrantu… Gal tai nesaugu, baugu arba žema, gal baisus žodis, o gal tiesiog neaktualu, atgyvenę, tad dažniausiai emigracijoje išgirsti: „Aš nelaikau savęs emigrantu.“ Išeivį netyčia pavadinęs emigrantu kartais gali susilaukti „žodinio antausio“, o emigrantą pavadinęs išeiviu taip pat prisėstum nuo kitokio tipo „antausio“ – nesusivokusiojo atsako „aš gi niekur neišėjau“. Kitaip tariant, net emigravęs niekas nenori „emigruoti“, nes turbūt nenori būti pasmerktas, pajuoktas ar šiaip „matomas“, ir šis visuotinis emigracijos kaip tikrovės kratymasis, peraugęs į egzistencinį migravimą šen ten, sukuria begalę paradoksų ir tarsi apverčia emigranto vertybes aukštyn kojomis. Tai nepadeda nei pagarbiai žiūrėti į emigraciją Lietuvoje, nei lietuviui emigrantui susitaikyti su atvykimo šalies, kokia ji bebūtų, tikrove, kuri per amžius, nuo Dantės laikų, byloja viena: „Esi emigrantas, nori šito ar nenori.“ Esi emigrantas. Savo išvykimu baksteli istorinei tėvynei į jos silpnąją socialinės politikos vietą, kuri kitaip gal ir neišryškėtų ir sukeltų tik dar daugiau „vidinių ligų“; istorinė tėvynė mokosi iš tavo nebuvimo. Esi emigrantas. Savo atvykimo šalyje metų metus mokaisi tapti jos visuomenės nariu, priimdamas šią pamoką kaip naujo gyvenimo dovaną; kita šalis mokosi iš tavo buvimo. Visoms pusėms tai kainuoja istorijos laiko. Būdamas emigrantu, esi istorinė jungtis, esi pagrindinė ašis. Šiuolaikinėje emigracijoje išryškėja dar vienas niuansas – „nesiskaitymas“ su šia jungtimi, tarsi jos nebūtų. Gyvenu užsienyje, bet nesu emigrantas, o Lietuvoje „jei gyveni užsienyje, tai esi išdavikas“. „Emigranto“ esmės iškraipymas kuria ne idėjinį ryšį su istorine tėvyne, o nuolatinio migranto – gal nepritapėlio – fenomeną, bene dramatiškiausiai palietusį pirmąją nepriklausomoje Lietuvoje gimusią kartą, kurios dalis jau tapo emigrantais, tačiau „šitaip nesivadina“. „Dramatiškiausiai“ todėl, kad juos kaip

naujosios eros mokyklų ir universitetų, permerktų reformų škvalo, auklėtinius istorija atskyrė nuo tėvų praeities – pasmerkto sovietmečio. Tokiu būdu jie tarsi „neteko“ natūraliai perduodamos vertybinės grandies, „estafetės lazdelės“ kaip orientyro bėgimo takelyje. Kaip egzistencinio budrumo, kurio išmoksti iš istorinio nuoseklumo, perduodamo tėvų kartos. Istorinis plyšys, kai nebelieka ko perduoti (tai vadinama ir „trauma“), sukuria iliuziją, kad istorija kuriama čia ir dabar, iš naujo, kad viskas visur įmanoma ir tereikia tik mėgautis šia akimirka. Kaip lengvai jauna emigrantė, kuri „nelaiko savęs emigrante“, šiandien gali ištarti kitai tokiai pat emigrantei kupinus pasitikėjimo žodžius: „…mes visi mirtingieji… ir dėkokime visatai, kad esame, o jeigu dar esame ten, kur žalia, ten, kur šilta, gera, – valio! Ačiū Lietuvai, kad galime rinktis, kur gyventi, kad esame laisvi ir galime priimti sprendimus, būti savarankiški ir sąmoningi!“ Šie merginos žodžiai skamba paradoksaliai nuoširdžiai, nors, gerai pagalvojus, primena egzistencinį pralaimėjimą ar netgi artėjančią negandą, pareinančią iš pasąmoningos euforijos. Paradoksaliausia tai, kad nelieka jokios išvykimo ir pritapimo svetur dramos ir kad už tai neva galima dėkoti laisvai Lietuvai. Šis jausmas, regis, yra naujojo amžiaus jausmas ir kyla klausimas, ar šiuolaikinės globalizacijos pasaulyje, kuris pirmiausia yra skaitmeninis (ar postskaitmeninis) pasaulis, iš viso įmanomas egzistencinis ir idėjinis ryšys su istorine tėvyne? Ar jis nėra imituojamas ir netikras, turint omenyje imitaciją kaip vienintelį šiandien įmanomą santykį? Kaip pasirinkimo komfortą? Emigrantas, ko gero, ne tik nebekuria istorijų, kurias siųstų namo, jis (ji) imituoja gyvenimą tėvynėje ten, kur jis (ji) šiandien atvyksta, ir dėkoja Lietuvai už tokią „galimybę“. Tėvynė tapo „mobili“, „nešiojama“ ir gal vėlu kalbėti apie Dantę 21 amžiuje ir tikėtis, kad tai nebus tas pats, kas laukti ir nesulaukti Godo? Tik viena aišku, kad sąvokos „emigracija“ ir „tėvynė“, anot poezijos genijaus Czesławo Miłoszo, yra esmingai susijusios. Ištrynus viena, išsitrina ir kita, o fizinė emigracija yra tikra kaip žmogaus kūnas, todėl „Dantės pragaras“ – egzistencinė emigranto būtis – niekur nedingsta, imituoji tėvynę svetur ir tau sekasi, ar ne. Regis, sąvokai „emigrantas“ ir viskam, kas su ja susiję, įskaitant bendruomenes ar pilietybės išsaugojimą, skubiai reikia daugiau poezijos.

© „Most Mechanics are Crooks“, Graikijos šiuolaikinio meno trupė: „Aleksandras Makedonietis“, Skopjė

„Most Mechanics are Crooks“ („Dauguma mechanikų yra sukčiai“) – tai keturi Graikijos menininkai, pavadinę savo kūrybą dadaistiniu gūglizmu arba postskaitmenine imitacija ir veikiantys pagal savo susikurtą „Nenuoširdumo manifestą“, kurio pagrindinė tezė yra ironiškasis: „Postantropocentriniame amžiuje reikalaujame visiško susitarimo“. Viename iš jų tarpdisciplininių projektų pavadintame „Melo politika“ („Politics of Lies“) dalyvavo ir JAV lietuvis, meno profesorius Gediminas Gasparavičius.
https://www.mostmechanicsarecrooks.com/index.html#home

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS